

Želimir Prša, mag. educ. geog. et hist.
 Škola za modu i dizajn
 Prilaz baruna Filipovića 30
 10000 Zagreb
 zelimir.prsa@skole.hr

Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 01.07.2020.
 Prihvaćeno: 15.11.2020.

TRŽIČKA UNIJA 1820. NA MARGINAMA CRKVE POVIJESTI I HISTORIOGRAFIJE

Kao posljedica podjele kršćanstva na zapadno i istočno nakon 1054. godine, doći će do inicijativa Katoličke crkve za ponovnim uspostavljanjem jedinstva s Rimom. One crkve koje su ponovno uključene u puno zajedništvo nazivamo Istočne katoličke crkve, a u europskom kontekstu nastaju sjedinjene crkve i vjernici koje nazivamo grkokatolici. Ponovna sjedinjenja razjedinjenih crkava s Rimom koje zadržavaju svoj specifičan obred, pravnu osnovu i hijerarhiju nazivamo crkvene unije. Nastanak crkvene unije, odnosno pojava grkokatolika na hrvatskom prostoru vezuje se uz osnivanje Marčanske biskupije 1611. godine kao biskupije Vlaha istočnog obreda u Vojnoj krajini i njezina sjedinjenog biskupa Simeona Vratenju. Uz sve povijesne neprilike i ugroze Marčanska biskupija opstala je do danas kroz Križevačku eparhiju osnovanu 1777. Već u 18. stoljeću vidljivo je da se unija jedino održala na uskočkom Žumberku. Ipak, pojavit će se pojedini svećenici koji će inicirati prelazak u ponovno zajedništvo s Rimskom crkvom pa i osnivati župe (npr. nastanak župa Dalmatinskog grkokatoličkog vikarijata). Tako se pojavljuje pomalo zaboravljeni događaj nazvan „Tržička unija“ 1820. godine. Prelazak tržičkog kapelana Nikole Gaćeše, koji je nažalost tragično završio, u grkokatolike ovaj rad prikazuje na način da analizira društveno-političke okolnosti početka 19. stoljeća na području Vojne krajine, ali i tadašnje odnose u pravoslavnoj Gornjokarlovačkoj eparhiji i grkokatoličkoj Križevačkoj eparhiji.

Ključne riječi: grkokatolici, Mojsije Mioković, Konstantin Stanić, Tržička unija, Nikola Gaćeša

Grkokatolici i razvoj grkokatoličke crkvene uprave na hrvatskom prostoru do početka 19. stoljeća

Nakon crkvenog raskola 1054. godine, Rimski je crkva stoljećima željela pridobiti određene vjernike, odnosno crkvene vođe da ponovo uđu u sjedinjenje (jedinstvo) s Rimom. Unija ili sjedinjenje jest povijesni naziv za čin kojim jedna istočna nekatoička crkva, čitava ili samo jednim svojim dijelom, sklapa crkveno jedinstvo (*unio*) ili zajedništvo (*comunio*) s Rimskom Apostolskom Stolicom ili, drugim riječima, tim činom ona ulazi u potpuno zajedništvo Katoličke crkve te posjeduje istu pravu vjeru, isto hijerarhijsko zajedništvo, iste sakramente i isto ćudoređe kao i katolici zapadne ili latinske crkve, ali kod sklapanja unije zadržava svoj obred.¹

Početak nastanka ideja o crkvenim unijama možemo datirati na inicijativu pape Grgura X. na II. Lyonskom saboru 1272.-1274., kada je došlo do prve inicijative za ponovno spajanje Katoličke crkve s Istočnim pravoslavnim crkvama nastalim na raskolu 1054. i u godinama nakon njega. Do prvog potpisivanja nekog pravnog akta vezanog uz nastanak crkvene unije došlo je 1439. godine stvaranjem tzv. Firentinske unije, nastale na želji za dobivanjem pomoći Zapada za obranu Bizanta od osmanlijskih napada, koju su potpisali papa Eugen IV. i bizantski car Ivan VIII. Paleolog.² Ipak, protivljenje bizantskog svećenstva pokušaju spajanja crkava istoka i zapada bio je toliko velik da se ova inicijativa nije pomakla od samog čina potpisivanja. Na samom kraju 16. i u 17. stoljeću, pa i kasnije, doći će do stvaranja crkvenih unija koje su opstale do danas.³

U Hrvatskoj se nastanak crkvene unije vezuje uz sjedinjenje biskupa Simeona Vratenje⁴, koji je rezidirao u manastiru Marča u blizini Kloštar Ivanića. Nakon kontakata s rimokatoličkim ivanićkim župnikom Martinom Dobrovićem, razvit će se ideja o stvaranju crkvenog jedinstva na prostoru Hrvatske te biskup Simeon Vratnja odlazi u Rim, gdje je 19. studenoga 1611., ispovjediivši katoličku vjeroispovijest pred kardinalom Robertom Bellarminom, potaknuo papu Pavla V. da svojim

¹ „Unija“, u: Opći religijski leksikon, 983.

² „Firentinska unija“, u: Opći religijski leksikon, 268.

³ Na prostoru Europe dolazi do unija s episkopatom, svećenicima i vjernicima bizantskog obreda (grkokatolici): Brest-litovska unija (1595/96.) unija u Ukrajini, Marčanska unija (1611.), unija u Hrvatskoj, Užhorodska unija (1648.), unija Rusina u Galiciji koja je tada dio Habsburške Monarhije, Rumunjska unija (1698.), Kukuška unija (1589.) u Makedoniji i druge. Postoje i drugi obredi na područjima Bliskog istoka i Afrike tako da Katoličku crkvu čini Rimokatolička crkva i 22 samosvojne Istočne pravoslavne crkve (grkokatoličke) koje baštine različite obrede liturgije, imaju svoje posebno kanonsko pravo i zakone, ali su u punom jedinstvu s rimskim papom.

⁴ Vratnja znači „upravitelj zemalja na zapadu“.

apostolskim pismom *Divinae Maiestatis Arbitrio* potvrdi uniju, odnosno obnovu crkvenoga zajedništva dotad pravoslavnih hrvatskih Vlaha s Rimskom Apostolskom Stolicom i povjeri mu jurisdikciju nad sjedinjenim vjernicima za područje Vrate-njine, koje je obuhvaćalo Slavoniju, Hrvatsku, Ugarsku i južni dio Kranjske.⁵ Op-stanak Marčanske biskupije ovisio je o društveno-političkim stremljenima na pro-storu Vojne krajine, interesima bečkog dvora, ali i interesima zagrebačkih biskupa na čijim se jurisdikcijskim prostorima nalazila. Ključan faktor razvoja unije bilo je stanovništvo, odnosno njegova privrženost marčanskim vladikama, koja je uvelike promjenjiva. Pojedini biskupi također su se prilagođavali određenim društveno-po-litičkim prilikama, te nisu razvoj i stabilnost sklopljene unije stavljali u prvi plan⁶, već su se prilagođavali trenutačnim društveno-političkim okolnostima kako bi mogli sačuvati vlast.⁷ Monasi manastira Lepavina uvijek su bili neskloni uniji. Iako su ostali u manastiru i s obzirom na društveno-političke okolnosti prihvatili uniju, s vremenom se pokazalo da je to samo formalno, a ne i stvarno prihvaćanje, izuzev žumberačkih uskoka koji su uniju prihvatili bezrezervno i u potpunosti. Prvi mar-čanski biskup potpuno školovan u katoličkom duhu bio je Pavao Zoričić (1671.-1685.).⁸ S praksom potpunog školovanja u katoličkom duhu, njegovi su nasljednici na čelu Marčanske biskupije steći puno kvalitetnije obrazovanje, ali će neki od njih biti uvelike podvrgnuti utjecaju zagrebačkog biskupa.

Najveći problem daljnjem širenju unije bio je dolazak patrijaha Arsenija III. Cnojevića 1690., koji je s brojnim obiteljima doselio iz Srbije na prostore preko Save i Dunava, a car Leopold I. dao im je punu slobodu djelovanja i crkvene i vjerske nadležnosti nad vjernicima grčkog odreda u austrougarskim zemljama, a u narednim će godinama biti i osnovane pravoslavne eparhije Gornjokarlovačka, Kostajničko-zrinopoljska i Pakračka eparhija. Početkom 18. stoljeća pravoslavna crkva sve više jača, a unija vrlo teško funkcionira, posebno jurisdikcijski. S druge strane, pravoslavni dobivaju sve veće povlastice, a marčanskim biskupima gotovo jedino preostaje to da upućuju bečki dvor na papinu odluku iz 1611. godine, kad je biskupu Simeonu priznata jurisdikcija na cijelom području Ugarske i Hrvatske, te samog cara na njegovu dužnost i ulogu zaštitnika katoličke vjere u Monarhiji i na patronatsko pravo, kojim je habsburški vladar mogao odrediti koji će biskupi i pod kojim uvjetima biti potvrđeni i tako pokušaju izboriti barem djelić prijašnjih gotovo

⁵ KUREČIĆ, „Uspostava grkokatoličke biskupije u Marči 1611. godine“, 150.

⁶ Izuzetak ovoj pojavi koja je bila česta, nakon smrti Simeona Vrateenje 1630. pa do imenovanja Pavla Zoričića za biskupa 1671., bio je uvjereni grkokatolik biskup Bazilija Predojevića (1644.-1648.)

⁷ UHAČ, *Marčanska biskupija*, 89.

⁸ Školovao se prvotno isusovačkoj gimnaziji a kasnije školovanje je nastavio u Rimu i Bolonji.

izgubljenih povlastica.⁹ Zbog toga se 18. stoljeće može okarakterizirati kao razdoblje iznimne krize crkvene unije, te prvotnog usmjerenja na očuvanje onog djela vjernika koji se do tad održao u uniji, iako je i dalje bilo pojedinaca koji su bili izrazito skloni daljnjim pokušajima stvaranja crkvenih unija, poput natporučnika Mamule 1775. u Ogulinskoj pukovnji, ali ipak bečki dvor tome nije bio sklon te je želio zadržati uniju samo na Žumberku.¹⁰

Kad sagledamo stvarno stanje na terenu, marčanski biskup s jedne strane i nekoliko pravoslavnih episkopa s druge strane upravljaju istim teritorijem, i obje strane imaju pravnu nadležnost nad vjernicima istočnog obreda. No zašto ipak nije, uz sve napore, došlo do kvalitetnog razvoja unije (sjedinenja) izuzev na Žumberku? Prvenstveno uniju nije prihvatio pečki patrijah, te je i druge odgovarao od nje, a glavni razlog neuspjeha unije bilo je njezino odbijanje od strane pravoslavnog monaštva na području Hrvatske. S druge strane Latinska (Zapadna) crkva neupitno je prihvaćala obred (kao drugačiji način služenja liturgijskih slavlja, umjetničke tradicije i slično), ali uvijek se dovodio u pitanje jurisdikcijski odnos rimokatoličkih prema grkokatoličkim biskupima, kao i preklapanje biskupijskih granica.¹¹ Teritorijalno preklapanje područja biskupija dovelo je do toga da su često marčanski biskupi od strane zagrebačkog Kaptola tretirani kao pomoćni zagrebački biskupi za vjernike istočnog obreda, iako je samo nekoliko marčanskih biskupa pravno imalo takav status. Sve nade i želje o obnovi unije zasjenilo je spaljivanje manastira Marča 28. lipnja 1739. godine, koje su učinili pravoslavni monasi pod vodstvom razbojnika Tomaševića te su tad izgorjele crkva i samostanske zgrade.¹² Nakon toga sjedište grkokatoličkog biskupa premješteno je u Pribić, a carica Marija Terezija 1769. određuje da se kao nadomjestak za spaljeni manastir Marču u Križevcima podigne grkokatolički manastir¹³, pa pod njezinim utjecajem papa Pio V. 17. lipnja 1777. godine osnovao je Križevačku eparhiju na čelu s njezinim prvim biskupom Vasilijem Božičkovićem.¹⁴ Daljnji razvoj Križevačke eparhije odvijao se nesmetano, a teritorijalno obuhvaća sve katolike istočnog obreda (grkokatolike) na području Hrvatske, Slovenije i Vojvodine.

⁹ KUDELIĆ, *Marčanska biskupija – Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, 409.-410.

¹⁰ HOLJEVAC, *Ogulinska pukovnja (1746.-1873.)*, 320.

¹¹ BOGOVIĆ, *Srpsko pravoslavlje i svetosavlje u Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti*, 51.

¹² UHAČ, *Marčanska biskupija*, 117.

¹³ Grkokatolički biskup Vasilije Božičković (1759.-1785.) seli iz Pribića u Gornji Tkalec, a grkokatolicima je dodijeljen bivši franjevački samostan i crkva u Križevcima.

¹⁴ Grkokatolička križevačka eparhija 9.-10.

Pravoslavna Gornjokarlovačka i grkokatolička Križevačka eparhija i episkopi u prvim desetljećima 19. stoljeća

Naseljavanje vlašskog stanovništva na područja Like, Gorskog kotara, Korduna i Banije možemo datirati u vrijeme kraja 16. i početka 17. stoljeća, a u kasnijim će stoljećima biti uvelike uvršteno u srpski nacionalni korpus, ponajviše pod utjecajem Pravoslavne crkve. Prvi začetak pravoslavne crkvene uprave na ovom prostoru možemo vidjeti u doseljenju bivšeg dabrobosanskog mitropolita Atanasija Ljubojevića, koji je od 1696. do 1712. boravio u Metku u Lici.¹⁵ Godine 1713. došlo je i do teritorijalnog ustroja pravoslavne crkve na ovom području. Ustrojena je Karlovačko-senjsko-primorska eparhija (prostor Like, Korduna, preko Velebita do mora) i Kostajničko-zrinopoljska (od rijeke Gline do Save i Kupe). Ta će podjela biti ukinuta 1734., a cijeli će prostor područja tzv. Gornje krajine pripasti jedinstvenoj eparhiji nazvanoj Gornjokarlovačka.¹⁶ Sjedište eparhije bilo je u Plaškom, a naziv Gornjokarlovačka dolazi od grada Karlovca, a prefiks u nazivu „gornjo“ dodan je zato da se naziv razlikuje od Mitropolije karlovačke osnovane 1690. u Srijemskim Karlovcima, čiji je mitropolit bio nadređen svim pravoslavnim episkopima na području Habsburške Monarhije.

Početkom 19. stoljeća gornjokarlovački episkop je Petar Jovanović (1801.-1806.). Bio je krhkog zdravlja te nije podnosio oštru klimu u Plaškom te je 1806. premješten u Vršac¹⁷, a 1807. za episkopa je izabran Mojsije Mioković (1807.-1823.).¹⁸ Napoleonovi ratni pohodi rezultirali su potpisivanjem mira 1809. u Schonbrunnu pa Francuzi zaposjedaju cjelokupnu jadransku obalu od Trsta do Budve, Kranjsku te teritorij južno od Save do granice s Osmanskim Carstvom te su na tom prostoru stvorene Ilirske pokrajine (1809.-1813.). Episkop Mioković našao se u vrlo nezgodnoj situaciji jer je u svojim poslanicama koje je upućivao za vrijeme Austrijsko-francuskog rata oštro kritizirao Napoleona i francuska usvajanja te aktivno stao na stranu Austrije.¹⁹ Shvaćajući situaciju, episkop Mioković brzo se prilagodio novim okolnostima te je usmjerio svećenstvo na to da bude susretljivo s novim

¹⁵ ORLOVIĆ, *Pravoslavna eparhija Gornjokarlovačka* Šematizam, 31.-32.

¹⁶ Isto, 34.

¹⁷ ORLOVIĆ, *Pravoslavna eparhija Gornjokarlovačka* Šematizam, 45.

¹⁸ Episkop Mojsije Mioković (1807.-1823.) rođen je u selu Jozefovu kod Kikinde 23. kolovoza 1770. Zamonašen je 1785. u manastiru Rakovica. Do imenovanja za Gornjokarlovačkog episkopa obnašao je dužnosti: 1786.-1787. pridvornog đakona u Plaškom; 1788.-1789. arhimandrita manastira Rakovica; 1789.-1801. administratora Gornjokarlovačke eparhije; 1801.-1807. starješine manastira u Bezdanu. Episkopom gornjokarlovačkim imenovan je 1807. pa sve do iznenadne smrti 14. prosinca 1823. u Plaškom, gdje je i pokopan u kripti katedrale. (Šematizam 46.-47.)

¹⁹ GRBIĆ, *Karlovačko vladičanstvo*, 257.

vlastima, a u crkvama pa i samoj katedrali u Plaškom na liturgijama su se redovito čitale uredbе novih vlasti, a i sam vladika je promijenio svoj dotadašnji antifrancuski izričaj. U tim novim okolnostima osnovana je bogoslovna škola.²⁰ Za vrijeme francuske vlasti dogodio se i prekid veza s mitropolijom u Srijemskim Karlovcima, ali je rukopoložen velik broj novih svećenika i povećao se broj parohija, tako da će do 1813. na području eparhije broj paroha porasti sa 133 na 159, kapelana s 40 na 159, a sama eparhija će imati sveukupno 318 svećenika²¹ i 27 đakona.²² Prosvjetne reforme vidljivo su urodile povećanjem svećeničkog kadra, a odvojenost od metropolitanskog središta u Srijemskim Karlovcima povećanjem broja parohija, jer su se odluke donosile gotovo na dnevnoj razini, ne razmišljajući koje dugoročne posljedice i nestabilnosti mogu izazvati.

Nakon Napoleonova poraza u bitci kod Leipziga u listopadu 1913. prostor dotadašnjih Ilirskih pokrajina ponovno se vraća pod habsburšku vlast. Eparhija i sam episkop ponovno se nalaze u novo-starim društveno političkim okolnostima i državnim granicama, te su ponovno uspostavljene veze s mitropolitom u Srijemskim Karlovcima. Episkopu Miokoviću car Franjo I. 1814. dodjeljuje čast pravog tajnog savjetnika. Preselio se iz Plaškom u Karlovac, te od tada ulaže veće napore u školstvo na prostoru eparhije, a rezultat toga je naravno nacionalna integracija na vjerskoj osnovi.²³ Nagomilan svećenički kadar morao je biti raspoređen po parohijama, te je svaka parohija dobila po jednog kapela, a kapelanu je pripadao prihod od četvrtine ili petine kuća pojedine parohije, a već je bilo i prijašnjih kapelana koji 10-15 godina nisu dobivali vlastitu parohiju.²⁴ Na većim i značajnijim parohijama postavljao je episkop i po nekoliko paroha, a svi njegovi potezi izazvali su podsmjeh civilnih vlasti, svećenstva drugih eparhija i naroda, a i mitropolit Stefan Stratimirović je u pismu u svibnju 1814. zabranio imenovanja dva paroha na jednu parohiju i rukopoloženje novih svećenika dok se za postojeće svećenike ne nađu odgovarajuće crkvene službe i dok se svima ne uspije osigurati minimum prihoda za normalan život njihovih obitelji.²⁵ Episkop nije poslušao naredbe nadređenog mitropolita, a ni kasnije naredbe generalne komande Vojne krajine te je nastavio s novim rukopoloženjima i gomilanjem kapelana, a često se događalo da su kapelani bili raspore-

²⁰ ORLOVIĆ, *Pravoslavna eparhija Gornjokarlovačka Šematizam*, 46.

²¹ Ovaj broj uključuje parohie (župnike), kapelane, svećenike raspoređene na druge administrativne eparhijske dužnosti, umirovljene svećenike i svećenike kojima još nije dodijeljena nikakva služba.

²² ORLOVIĆ, *Pravoslavna eparhija Gornjokarlovačka Šematizam*, 47.

²³ HOLJEVAC, *Ogulinska pukovnija (1746.-1873.)*, 321-322.

²⁴ GRBIĆ, *Karlovačko vladičanstvo*, 269.

²⁵ Isto, 270.

đeni u svoje rodne župe te živjeli u vlastitim kućnim zadrugama zajedno sa svojom obitelji. U drugoj polovini 20-ih godina 19. stoljeća zavladao je tolika nerodica i glad da je narod jeo i korijenje i mljevenu koru s drveta.²⁶ Zbog opće neimaštine i gladi, brojni su iz Like i Korduna odlazili na rad u Slavoniju, pa tako i velik broj svećenika, posebice kapelana i onih neraspoređenih, kako bi uspjeli prehraniti sebe i svoje obitelji. Manji broj svećenika radio je fizičke poslove, a većina su kao skitnice i prosjaci u prljavim i poderanim mantijama kružili selima, što je izazvalo i sablazan i ljutnju kod pakračkog episkopa Josifa Putnika (1808.-1828.), koji je uputio tužbu Generalnoj komandi Vojne krajine da se s dolaskom svećenstva na prostor njegove eparhije prestane te da se kazni Gornjokarlovačka eparhija jer sve svoje svećenstvo dovodi u stanje općeg beznađa i nemorala.²⁷ Episkop Mioković vješto se izvukao od ovih optužbi, okarakteriziravši episkopa Putnika kao mladog episkopa koji nevjedo i nepromišljeno radi samo štetu i probleme svojoj pravoslavnoj svećeničkoj subraći.

Početak 19. stoljeća biskup križevački bio je Silvestar Bubanović (1794.-1810.),²⁸ a naslijedio ga je Konstantin Stanić (1814.-1830.).²⁹ Već od samog ređenja za svećenika, utjecaj i ugled dr. Konstantina Stanića na prostoru Križevačke eparhije izrazito je velik, a posebice na Žumberku. Nakon smrti biskupa Jozefata Bastašića 28. kolovoza 1793., sigurno je i Stanićevo mišljenje bilo presudno prilikom imenovanja dr. Silvestra Bubanovića za novog biskupa u listopadu 1794. Kanonikom križevačke eparhije imenovan je 1796. godine te se uz mnoge poslove pravne naravi

²⁶ Isto, 271.

²⁷ GRBIĆ, *Karlovačko vladičanstvo*, 272.-273.

²⁸ Biskup Silvestar Bubanović (1794.-1810.) rođen je u Grabarku na Žumberku 1754. Školovao se u Rimu. Bio je rektor Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu 1779.-1781.; 1881. imenovan je župnikom u Novom Sadu, a kasnije je postavljen za biskupijskog vikara u Osijeku. Godine 1794. imenovan je križevačkim biskupom. Umro je u Križevcima 14. lipnja 1810. godine. Nakon smrti pročitana je njegova oporuka napisana 2. veljače 1810., u kojoj je pisalo da je zemlju koju je kupio za sjemenište ostavio svojoj braći i naredio da se proda, čime je u potpunosti uništen njegov ugled.

²⁹ Biskup Konstantin Stanić (1814.-1830.) rođen je u Mrzlom Polju 1756. godine. Roditelji su mu Ignacij i Katarina r. Haralović, koji su imali četvero djece. Pisanja, čitanja i računanja stekao je u obiteljskoj kućnoj zadruzi i od mrzlopoljskog župnika Porfirija Bastašića. Kasnije upisuje gimnaziju u Zagrebu, potom zalaganjem biskupa Božičkovića odlazi u Beč na studij filozofije, zatim u Rimu upisuje bogoslovni studij, a zvanje doktora teologije stekao je u Rimu 11. lipnja 1782. godine. Iste je godine i zaređen za svećenika Križevačke eparhije. Rektor Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu 1782.-1785.; 1785.-1786. župnik u Stojdragi; 1786.-1796. župnik u Mrzlom Polju; 1796. imenovan je za konzistorijalnog arhidakona (kanonika) Križevačke biskupije, a od 1796. do 1710. bio je po drugi put rektor Grkokatoličkog sjemeništa; 1808. imenovan je generalnim vikarom Križevačke eparhije; 1810.-1814. bio je apostolski administrator Križevačke eparhije; 1814.-1830. biskup Križevačke eparhije. Umro je 31. srpnja 1930. u Križevcima i pokopan je u kripti katedrale.

bavio i proučavanjem povijesti žumberačkih uskoka,³⁰ a također je bio vrstan govornik³¹, što ipak s današnjeg gledišta nije čudno, s obzirom na njegovo obrazovanje. Nažalost, do danas je sačuvano tek nekoliko njegovih govora.

U dva navrata bio je rektor Grkokatoličkog sjemeništa, a posebno je značajan njegov rad na toj poziciji u razdoblju od 1796. do 1810. godine. Tada je gornjogradsko sjemenište, koje je osnovano 1681. godine, bilo osnovno (jedino) mjesto obrazovanja žumberačke inteligencije. Stanićevi odgojni ciljevi u sjemeništu bili su jasni – sjemenište mora polučiti kvalitetne mladiće koje će biti podučavani za svećenstvo, ili polučiti magisterij iz neke druge znanosti, ili će se pitomac posvetiti obrani domovine, ili obrazovati za sudbena i odvjetnička zvanja.³² Naravno, jačanje nacionalnog duha i usmjeravanje pitomaca sjemeništa na to da bilo kojim oblikom daljnje rada služe na dobrobit hrvatskih nacionalnih i državnih interesa bilo je neupitno. Godine 1808. dr. Konstantin Stanić imenovan je generalnim vikarom Križevačke eparhije. S obzirom na to da je biskupa dr. Bubanovića uvelike mučila bolest zglobova, preuzeo je sve važne poslove biskupije, a posebice brigu za Žumberak.³³

Godine 1809. nakon stvaranja francuskih Ilirskih provincija biskup Bubanović imenovan je grkokatoličkim vikarom za prostor Ilirskih provincija, u čijem je sastavu bio i Žumberak te se nastanio u Pribiću.³⁴ S obzirom na to da je bio vrstan poliglota, pa je govorio i francuski, povjerenost mu je da na hrvatski prevede Napoleonov zakonik *Code civil*, što je i učinio.³⁵ Tek godinu dana nakon što je preuzeo dužnost vikara u Ilirskim provincijama, nakon smrti biskupa Bubanovića 1810., preuzeo je i dužnost apostolskog upravitelja Križevačke eparhije. Situacija je bila izrazito nepovoljna s obzirom na to da se Križevačka eparhija nalazila na teritoriju dvije države koje su u ratu. Žumberak se nalazio pod francuskom, a ostali dijelovi pod austrijskom upravom. Biskup Biskupije Veliki Varadin³⁶ Samuel Vulkan, predlagao je da se Križevačka biskupija dokine, te da se pripoji velikovaradinskoj ili nekoj novoformiranoj biskupiji na području Ugarske.³⁷ Promatrajući ovaj prijedlog kroz tadašnje geopolitičke odnose i novonastale granice, on nije bio nerealan. Mnogi

³⁰ PREDOVIĆ, “U blizini velikog žumberčanina (Nacrt života i rada dr. Konstantina Stanića)”, 66.-76.

³¹ Isto, 77.

³² PREDOVIĆ, “U blizini velikog žumberčanina (Nacrt života i rada dr. Konstantina Stanića) I. dio”, 82.

³³ Isto, 87.

³⁴ Isto, 88.

³⁵ Isto, 90.

³⁶ Danas Oradea (sjeveroistočna Rumunjska)

³⁷ PREDOVIĆ, “U blizini velikog žumberčanina (Nacrt života i rada dr. Konstantina Stanića) I. dio”, 92.

su intelektualci i obrazovani ljudi hrvatskog društva bili uvjereni da je to nažalost realnost, te da će doći do ukidanja drevne Križevačke eparhije, vjerojatno svi osim apostolskog upravitelja dr. Konstantina Stanića. U dva mjeseca predanog rada Stanić je na latinskom napisao „Apologiju Križevačke biskupije“³⁸, u kojoj je u 193 glave (*caputa*) obrazložio povijesne okolnosti nastanka grkokatolika i Križevačke eparhije na hrvatskom prostoru, njezina djelovanja i važnosti, posljedice do kojih bi moglo doći njezinim ukinućem te postupke i metode kojima bi došlo do revitalizacije Križevačke eparhije.³⁹ Car Franjo II. pročitao Stanićevu Apologiju, a nije mogao ništa drugo učiniti nego potvrditi daljnji opstanak Križevačke eparhije i navijestiti da će uskoro biti imenovan novi biskup.⁴⁰ S obzirom na trud i napore koje je vikar Konstantin Stanić uložio u borbi da opstanak Križevačke eparhije uživao je veliko poštovanje svojih suvremenika. Ipak, neskriveno se može zaključiti nakon dubljih analiza, znajući i za prijateljske odnose i neizmjereno uzajamno poštovanje, da su inspirirana Stanićevom Apologijom nastala i poznata djela *O samosvojih pravih i pravilih kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* Josipa Kuševića 1830. i glasovita *Disertacija* grofa Janka Draškovića 1832.

Nakon završetka ratnih sukoba s Francuzima krajem 1813. i ponovne integracije prostora dotadašnjih Ilirskih pokrajina pod nadležnost habsburške krune, dolazi i do imenovanja novog križevačkog biskupa te će 13. studenog 1814. dotadašnji vikar Konstantin Stanić postati novim, četvrtim križevačkim biskupom (vladikom).⁴¹ Križevačka biskupija protezala se kroz Vojnu krajinu (postojala su dva arhiđakonata, jedan za Karlovački generalat, a drugi za Varaždinski generalat) i civilnu Hrvatsku (za vjernike u Srijemu i Bačkoj imenovan je osječki biskupijski vikar), a biskupija je imala 21 župu i filijalu.⁴² Križevačka eparhija proširila se 1826. i na Dalmaciju te je započeo ustroj grkokatoličke vojne kapelanije u Zadru.⁴³ Stanić je uredio biskupsku rezidenciju u Križevcima te počeo s izgradnjom drugog kata biskupijske rezidencije i dogradio sjeverno krilo sjemeništa u Zagrebu.⁴⁴ Godine 1928. počela se graditi i

³⁸ Prijevod naslova apologije s latinskog na hrvatski glasio bi: Izvještaj Križevačkog biskupijskog ureda, odnosno ponizno mišljenje o uređenju grkokatoličkih biskupija po Ugarskoj, naročito o Križevačkoj biskupiji, u skladu s milostivoljubaznim naredbama od dana 27. ožujka 1810. broj: 4935 I 28. kolovoza iste godine broj: 17070

³⁹ PREDOVIĆ, “U blizini velikog žumberčanina (Nacrtr života i rada dr. Konstantina Stanića) I. dio”, 94.-95.

⁴⁰ Isto, 95.

⁴¹ PAVKOVIĆ, „Kratak povijesni pregled župe Mrzlo Polje“, 68.

⁴² PREDOVIĆ, “U blizini velikog žumberčanina (Nacrtr života i rada dr. Konstantina Stanića) II. Dio”, 66.-75.

⁴³ Isto, 66.

⁴⁴ PAVKOVIĆ, „Kratak povijesni pregled župe Mrzlo Polje“, 69.

crkva svetog Vasilija uz sjemenište u Zagrebu, blagoslovljena je 1830., ali je stradala u potresu 1880.⁴⁵ Biskup Stanić preminuo je od teške bolesti u 75. godini života, 13. srpnja 1830. godine te je pokopan u kripti križevačke katedrale.⁴⁶ Naslijedio ga je Gabre Smičiklas, prvo kao kapitularni vikar, a zatim kao biskup Križevačke eparhije od 1834. do 1856.⁴⁷ O radu i djelovanju Konstantina Stanića mogla bi se napisati opsežna knjiga.⁴⁸

Mojsije Miokovića i Konstantin Stanić bili su suvremenici, generalni vikari i episkopi svojih dijeceza, služili su liturgije po bizantsko-slavenskom obredu te su djelovali u turbulentnim vremenima kraja 18. i u prvim desetljećima 19. stoljeća. Tu bi prestala svaka jednakost između ova dva episkopa. Razlike su mnogobrojne.

Mioković je rođen u Jozefovcu (danas Veliki Knjaževac kod Kikinde), u plodnoj banatskoj ravnici uz rijeku Tisu, dok je Stanić rođen u žumberačkom Mrzлом Polju na gorovitom i surovom Žumberku. Što se tiče obrazovanja, za Mojsija Miokovića nismo našli nikakve podatke, tako da je za pretpostaviti da je obrazovanje stekao u manastiru Rakovica, a za svećenika je zaređen s 18 godina. S druge strane, Konstantin Stanić je, kao pitomac Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu, završio prvo isusovačku gimnaziju, zatim studij Filozofije u Beču i bogoslovije u Rimu, gdje je i doktorirao 1782. te je zaređen za svećenika s 26 godina. Miokovićeva karijera uvijek je išla uzlaznom putanjom te je do imenovanja za gornjokarlovačkog episkopa bio arhimandrit, starješina manastira, generalni upravitelj eparhije, dok je Stanić, iako svećenik s doktoratom, prvotno bio seoski župnik u Stojdragi i Mrzлом Polju, a tek onda je dobio dužnosti koje su mu prema njegovu obrazovanju i pripadale: rektor sjemeništa, vikar, apostolski administrator.

Episkop Mioković mijenjao je svoje političke stavove i prema okolnostima širih razmjera, tako da je prvo bio gorljivi zagovaratelj austrijskih interesa, a nakon 1809. pa do 1813. godine gotovo da je svaku crkvu pretvorio u svojevrsnu „produženu ruku“ francuskog režima, makar što se tiče prijenosa informacija i naredbi. Za svoju „prevrtljivost“ nakon završetka rata s Francuskom car Franjo II. imenovao

⁴⁵ PAVKOVIĆ, „ Iz galerije rektora Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu”, 87.

⁴⁶ PAVKOVIĆ, „Kratak povijesni pregled župe Mrzlo Polje“, 68.

⁴⁷ PAVKOVIĆ, „Kratak povijesni pregled župe Sošice“, 47.

⁴⁸ Tri članka o Konstantinu Staniću napisao je Milko Predović te ih je objavio u svom uredničkom časopisu Žumberački kalendar (godišta 1966., 1967., 1968.). U njima je temeljito i kronološki obradio život dr. Konstantina Stanića. Žumberački kalendar izlazio je kao godišnjak od 1965. do 1968. godine, te je u njemu obrađen život Konstantina Stanića do njegovog imenovanja biskupom 1814. godine. Kasnije u ediciji godišnjaka Žumberački krijes, koji izlazi neprekidno od 1988. do danas, nalazimo tek fragmentarne podatke o životu i radu biskupa Konstantina Stanića i to u radovima Ivana Pavkovića i Nikole Nine Kekića.

ga je pravim tajnim savjetnikom. Očito da je tome bila presudna episkopova uloga i autoritet među svećenstvom i stanovništvom njegove eparhije, a ne njegova iskrenost u odanosti vladaru i državi. S druge strane, u Križevačkoj grkokatoličkoj eparhiji dolazi do pitanja opstanka, odnosno gašenja ove crkvene provincije, iako je Konstantin Stanić kao vrhunski poznavatelj francuskog jezika preveo na hrvatski Napoleonov zakonik, bio je prilično odan bečkom dvoru, a kao nagradu morao je braniti i obranio je opstojnost Križevačke eparhije u glasovitoj Apologiji. Za „nagradu“ dobio je to da od 1914. nije više apostolski administrator, već postaje biskupom. Stvaranjem francuskih Ilirskih pokrajina koje su egzistirale od 1809. do 1813. bilo je otežano, s obzirom na ratne okolnosti, održavati veze između teritorija pod francuskom okupacijom i onih u sastavu Habsburške Monarhije. U tim godinama Mioković ne komunicira s mitropolitom u Srijemskim Karlovcima te djeluje samostalno, a s druge strane Stanić i u tim otežanim uvjetima rada uspješno upravlja i žumberačkim „francuskim dijelom“ kao i onim preostalim, koji je ostao u sastavu Habsburške Monarhije. Gornjokarlovačka eparhija iskoristila je naklonost Francuza pravoslavnim te 1810. u Karlovcu osniva bogoslovsku školu, dok grkokatolicima to nije bilo potrebno jer su imali zagrebačko grkokatoličko sjemenište od davne 1681. godine. Sigurno da u svakom ratnom sukobu ima onih „koji bježe od puške“, pa je vladika Mioković u četiri godine obrazovao novih 119 svećenika, što je ukupni broj više nego dvostruko povećalo sa 173 na 318. Primao je svakoga bez obzira na njegovu sposobnost, znanje i potrebe same eparhije. S druge strane, grkokatolici nikada nisu stvarali prekobrojan broj svećenika, tada su ih imali sasvim dovoljno za popunjavanje svih župa kao i za druge administrativne crkvene dužnosti, a mnoge svoje sjemeništince upućivali su na druge nauke. Sjemeništinci su birani između najboljih i najperspektivnijih mladića, ponajviše sa Žumberka. U razdoblju dok je bio na čelu eparhije, Mioković svojim postupcima neslušanja i nepoštovanja mitropolita, a ni vojnih i civilnih vlasti, te stvarajući prekobrojan svećenički kadar, dovodi svećenstvo pa i samu eparhiju na rub opstojnosti. Njegovi postupci izazivali su i podsmjeh, i zgražanje, i prijekore, i tužbe drugih pravoslavnih episkopa s obzirom na to da je vlastito svećenstvo pretvorio u, kako bi se današnjim rječnikom reklo, „socijalne slučajeve“, a i samo svećenstvo je svedeno na to da im je osnovni cilj bio puko preživljavanje. Biskup Konstantin Stanić svojim je postupcima izazivao sasvim suprotne reakcije, u njemu su svi vidjeli čuvara opstojnosti Križevačke eparhije, bio je cijenjen od svekolike hrvatske intelektualne elite kao i svećenstva i vjernika Križevačke eparhije.

Tržička unija 1820. – zaboravljeni i/ili marginalni događaj nacionalne i crkvene historiografije

Selo Tržić⁴⁹ nalazi se u blizini rijeke Mrežnice, na samoj granici Korduna i Ogulinsko-plašćanske udoline, na cesti koja povezuje Slunj, preko Primišlja, s Tounjem.⁵⁰ Dominantno je bilo naseljeno pravoslavnim stanovništvom. Prema pisanju Julija Frasa početkom tridesetih godina 19. stoljeća, selo Tržić imalo je 93 kuće, katoličku župnu crkvu i grko-nesjedinjenu parohiju, časnički kvartir te je imalo 826 duša, 65 katolika i 761 grko-nesjedinjenog (pravoslavca).⁵¹ Prema podacima iz šematizama i vojnih karata, možemo zaključiti da je u selu Tržić već krajem 17. stoljeća izgrađena drvena pravoslavna crkva, a izgradnju zidane crkve svetih apostola Petra i Pavla⁵² možemo datirati ne prije 1882.⁵³ Rimokatolička crkva svetog Mihovila⁵⁴ sagrađena je 1756., dimenzija 25 x 11 metara, zalaganjem zapovjednika satnije Kazimira pl. Mullera.⁵⁵ Od obje crkve danas su ostali samo goli zidovi.⁵⁶ Katoličko (hrvatsko) stanovništvo u Drugom svjetskom ratu s područja Tržića protjerali su partizani, a prema popisu stanovništva iz 2021., u Tržiću danas živi četvero stanovnika.

„Tržička unija“ do danas je ostala poznata po pisanju Manojla Grbića u knjizi

⁴⁹ Današnji naziv Tržić Tounjski.

⁵⁰ Tržić je udaljen od Slunja 22 km i 13 km od Tounja.

⁵¹ FRAS, *Topografija karlovačke Vojne krajine*, 213.

⁵² Pravoslavna parohija (župa) sastojala se od sela Tržić, Ključ i Kosa, a susjedne parohije bile su joj u Primišlju, Perjasici i Poloju.

⁵³ ORLOVIĆ, *Pravoslavna eparhija Gornjokarovačka Šematizam*, 201.

⁵⁴ Susjedno selo Kamenica Skradnička također spada pod župu Tržić, a prema Frasu je tridesetih godina 19. stoljeća imalo 47 kuća i 399 katolika. (Sukladno podacima može se zaključiti da je na ovom području bilo 140 kuća i 1225 stanovnika (761 pravoslavac i 464 rimokatolika; 62% pravoslavaca i 38% katolika). Razlog što Katolička crkva nije izgrađena u Kamenici, već u Tržiću, je taj što je Tržić bio puno značajnije mjesto te je izgrađena na dominantnom uzvišenom položaju.

⁵⁵ <https://ogulin.hr/old-site/kultura-2/sakralni-objekti/kamenica-trzic> (pristup ostvaren 15.06.2020.)

⁵⁶ Prema dostupnim podacima, u Drugom svjetskom ratu pravoslavnu crkvu su srušile ustaše 1942., a katolička crkva prvotno je pogođena granatom 1943., kad je srušen zvonik, a potom su je partizani zapalili i uništili. U Drugom svjetskom ratu ovaj prostor je veliko poprište borbi između partizana i oružanih snaga NDH, posebice zbog blizine mosta na Mrežnici, a tuda prolazi i cesta koja povezuje Slunj s Tounjem. Ne može se isključiti da su ove dvije crkve već dobrano bile uništene borbenim i obrambenim djelovanjima obiju strana, a tek kasnije dodatno uništene i zapaljene. Ruševine pravoslavne crkve nalaze se zarasle u šumici uz cestu, a ruševine katoličke crkve nalaze se na uzvišenju iznad sela. Uz ruševine crkve nalazi se održavano groblje. Sedamdesetih godina 20. stoljeća u selu Kamenica Skradnička (župa Tržić) izgrađena je nova crkva s istim imenom, te se ona od tada koristi kao župna crkva, a župa se službeno naziva Tržić- Kamenica, a njome upravlja župnik iz Tounja.

„Unija u Tržiću i pogibija popa Nikole Gaćeše“, tiskana u Zadru 1888. Autor je na 79 stranica ćirilicnog teksta upisao ovaj događaj, a kao svojevrsni podnaslov dodao je „prilog za istoriju srpsko-pravoslavnog vladičanstva gornjo-karlovačkog po oriđinalnim zvaničnim pismima“. Grbić je spise sa sudskog procesa nakon ubojstva Nikole Gaćeše našao u manastiru Gomirje, te je prema njima rekonstruirao konkretni događaj. Također, isti je autor napisao i opsežno (nedovršeno) djelo „Karlovačko vladičanstvo“ u tri knjige 1891. (izdan je i pretisak knjige 1990. i 2018.), a na kraju treće knjige prepisan je cjelokupni tekst iz knjige o Tržičkoj uniji. Grbić u knjizi (knjigama) donosi i izvornu arhivsku građu, no moguće je da od onoga što je sačuvano probrao samo ono što htio objaviti.⁵⁷ Zasigurno bi se još toga našlo u križevačkom eparhijskom arhivu, koji se sređuje već nekoliko godina te je trenutno nedostupan korisnicima.

Za razliku od Grbića, koji je temeljito pisao o ovom događaju, Milan Radeka u knjizi „Gornja krajina ili Karlovačko vladičanstvo“ ne samo da ne spominje ovaj pokušaj unije, pa ni u poglavlju u kojem govori o episkopima i značajnim svećenicima Gornjokarlovačke eparhije u tekstu posvećenom Manojlu Grbiću, već ne spominje ni da je napisao knjigu o Tržičkoj uniji. Tržička unija ne spominje se u knjigama koje tematski obrađuju povijest crkve u Hrvata,⁵⁸ ni u djelima pokojnog biskupa Gospičko-senjske biskupije dr. sc. Mile Bogovića, ni u djelima regionalne povijesti, a ni u onima u kojima se piše o Pravoslavnoj crkvi, iako se u njima spominju stvaranja crkvenih unija.

U knjizi Ogulinska pukovnija 1746.-1873. dr. sc. Željko Holjevac navodi „posljednji pokušaj unije s Katoličkom crkvom u Tržiću 1820. završio je ubojstvom pravoslavnog svećenika Nikole Gaćeše koji je prišao uniji.“⁵⁹ Filip Škiljan u Povijesno-historijskim spomenicima Korduna ističe „zanimljiv je podatak da je tržički paroh Nikola Gaćeša i njegov kum Petar Glavaš, perjasički kapelan, 1820. godine postali unijati (tzv. Tržička unija). Zbog oskudice i siromaštva Nikola Gaćeša prihvatio

⁵⁷ Pisma Nikole Gaćeše upućena biskupu Konstantinu Staniću od 5. listopada 1819., 30. studenog 1819., 17. travnja 1820.; pisma biskupa Stanića i monaha Partenija upućena Gaćeši iz Križevaca 20. listopada 1819., 20. prosinca 1819., 31. prosinca 1819., 21. svibnja 1820.; Dekret o imenovanju Nikole Gaćeše za župnika u Tržiću potpisan u Pribiću 8. lipnja 1820., 21. lipnja 1820.; Pisma tounjskog župnika Ivana Radočaja komandi Ogulinske pukovnije u vezi sa spoznajom o ubojstvu Nikole Gaćeše od 28. listopada 1820. i 28. travnja 1821. te iskaz Sime Pajića o ubojstvu Nikole Gaćeše od 4. siječnja 1821. godine

⁵⁸ Najreprezentativniji pregledi crkvene povijesti hrvatskog prostora su: Franjo Šanjek, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Zagreb 1996.; Mile Vidović, Povijest Crkve u Hrvata, Metković – Split, 2007.

Juraj Kolarić, Povijest kršćanstva u Hrvata, Zagreb 1998.

⁵⁹ HOLJEVAC, *Ogulinska pukovnija (1746.-1873.)*, 321.

je uniju s Katoličkom crkvom koja je potrajala kraće vrijeme, a završila je ubojstvom popa Nikole.⁶⁰ U Šematizmu eparhije Gornjokarlovačke iz 2017., u odlomku u kojem se spominju taksativni podatci o parohiji tržičkoj, istaknuto je: „Pojavila se unija u Tržiću koja je završena ubojstvom svećenika Nikole Gaćeše 1820. godine.“⁶¹ Podrobnije pisanje o „Tržičkoj uniji“ pojavilo se 2015. na mrežnoj stranici Žumberačkog vikarijata⁶² te u Žumberačkom krijesu 2016. Tako je na 195. obljetnicu, 2015. godine ova gotovo zaboravljena unija izašla iz „ropotarnice povijesti“ te joj je posvećen djelić zaslužene pažnje.

Ipak, zašto je „Tržička unija“ toliko historiografski marginalizirana, zaboravljena i „nebitna“? Postavljanje pojma Tržička unija u navodne znakove posve je opravdan, jer se ipak u ovom slučaju nije radilo o „uniji“ zbog toga što formiranje unije podrazumijeva prelazak nekog većeg broja vjernika, svećenika pa i episkopa u zajedništvo s Rimskom crkvom (npr. Marčanska unija 1611.). Ovdje se radilo o prelasku jednog svećenika iz pravoslavlja na grkokatoličanstvo. To što je ovaj događaj okarakteriziran (imenovan) kao „unija“ dolazi od toga što pravoslavna crkva (Srpska pravoslavna crkva) do današnjeg dana svakog sjedinjenog vjernika koji baštini istočni obred (grkokatolika) naziva „unijatom“. Osnovi motivi za prelazak Nikole Gaćeše na grkokatoličanstvo bile su socijalne prilike, odnosno neimaština u obitelji. Kao tržički kapelan živio je u vlastitoj kući, a u siromašnoj parohiji gotovo da i nije imao nikakvih prihoda, te je bio osuđen na bavljenje poljoprivredom na škrtoj zemlji. U svojoj neimaštini i bijedi nije bio usamljen jer je na isti način života bila osuđena i većina drugih prekobrojnih kapelana koji su raspoređeni na sve župe Gornjokarlovačke eparhije. Poticaj za prelazak u Križevačku grkokatoličku eparhiju došao je od tounjskog rimokatoličkog svećenika Ivana Radočaja, koji očito nije mogao mirno promatrati neimaštinu i bijedu u kojoj su živjeli njegovi kolege pravoslavni svećenici (kapelani). U ovoj inicijativi Gaćeša nije bio usamljen, već su istim putem krenuli i Petar Glavaš i Đurađ Barać. Ipak, s vremenom je prvi od unije odustao Barać, iako je već bio primljen u Križevačku eparhiju i čekao raspored na određenu župu. Nagovoren od roditelja od unije odustaje i Petar Glavaš. Ustrajan u namjeri ostao je samo Gaćeša, a tu se može uvidjeti i da je, uz osiguranje socijalne egzistencije (jer je i sedam kućnih zadruga željelo preći na grkokatoličanstvo, od kojih će kao župnik ostvarivati prihode)⁶³, kod Nikole sazrijela i iskrena želja za prelaskom s pravoslavne na katoličku vjeru. Presudno je bilo i to što je upoznao i biskupa Stanića i boravio

⁶⁰ ŠKILJAN, *Kulturno-historijski spomenici Korduna*, 35.

⁶¹ ORLOVIĆ, *Pravoslavna eparhija Gornjokarlovačka Šematizam*, 47.

⁶² <https://www.zumberacki-vikarijat.com/povijest-trzicke-unije-iz-1820-godine/> (pristup ostvaren 15.06.2020.)

⁶³ Isto

u Križevcima i Pribiću, u okruženju svećenika također bizantsko-slavenskog obreda, koji su živjeli u potpuno drugačijim životnim uvjetima, bili su obrazovani i zadovoljni za razliku o svećenstvu gornjokarlovačkog vladike Miokovića. Tako da je 18. lipnja 1820. godine Gašeša služio grkokatoličku liturgiju. Grbić o tom događaju piše: „Pročulo se po cijelom selu da će pop Nikola služiti kao i knjanjski pop u svetom Miovilu (...) Nikola i s bradom i s mantijom sve kao i prije. Uđe u kapelicu i prekrsti se kao i do sad. Obuče se u one nove odežde, što ih je iz Pribića donio i odsluži cijelu liturgiju na oltaru sv. Miovila. (...) I propovijedao je pop Nikola, možda prvi put otkad je svećenik (...) dali mu je to bila prva propovijed pravo baš ne znamo, ali da je posljednja bila i služba i propovijed – to znamo pouzdano.“⁶⁴ Nikola Gaćeša iste je večeri ubijen iz zasjede u vlastitom domu, ubojice će kasnije biti osuđene, a u taj tragični događaj bio je upleten i tadašnji tržički paroh i vladika Mioković.⁶⁵ Rezimirajući ovu tragičnu epizodu unije s Katoličkom crkvom, koja je propala gotovo pri prvom pokušaju, dolazimo do zaključka zašto je Nikola Gaćeša završio život (morao završiti život) na tako tragičan način. Gornjokarlovačka eparhija bila je pogođena „krizom klera“, odnosno obezvrjeđivanjem svećenstva na materijalnoj osnovi. Proces pokušaja unije na području Like i Korduna davno se pokazao kao neodrživ te nitko više nije ni računao s time da bi se nešto po pitanju unije ponovno moglo napraviti na tom području. Gaćeša je ipak pokazao način, možda tada i jedni, kako bi si jedan kapelan mogao osigurati bolju egzistenciju. Da je unija i uspjela, rezultat bi bio gubitak jednog broja vjernika, a time i prihoda za tržičkog pravoslavnog paroha. Zaključno, presudno u tome što ova unija nije uspjela, te je ugušena na vrlo podmukao i svirep način, je i taj što se nije dogodila na nekom rubnom djelu eparhije, ni u nekom mjestu naseljenom većinski katoličkom stanovništvom, već u mjestu 20-ak kilometara udaljenom od eparhijskog sjedišta u Plaškom.

Zaključak

„Tržička unija“ jedan je gotovo nepoznat, povijesno zaboravljen i nedovoljno historiografski istražen slučaj prelaska pravoslavnog svećenika Nikole Gaćeše na grkokatoličanstvo 1820. godine. Razlozi ovog čina bili su iznimno teške životni uvjeti koji su snažili popa Nikolu, koji su rezultat nepromišljenih poteza gornjokarlovačkog vladike Miokovića, koji je doveo velik dio vlastitog klera, a time i njihove obitelji, do ruba životnog opstanka. S druge strane, križevački grkokatolički vladika Konstantin Stanić na potpuno je drugačiji način upravljao u svojoj dijecezi. Uzevši u

⁶⁴ GRBIĆ, *Unija u Tržiću i pogibija popa Nikole Gaćeše 1820. godine*, 33.

⁶⁵ <https://www.zumberacki-vikarijat.com/povijest-trzicke-unije-iz-1820-godine/> (pristup ostvaren 15.06.2020.)

obzir društveno-političke odnose nastale nakon 1813. godine, koji su djelomično prouzrokovani i četverogodišnjom francuskom upravom prostorom Vojne krajine, ovaj rad ne donosi toliko faktografskih podataka vezanih uz sam događaj, već ovu „uniju“ promatra kroz širi kontekst analizirajući konkretne aktere i njihove postupke te „prostornu stvarnost“ rubnih dijelova Habsburške Monarhije.

Bibliografija

Literatura

BOGOVIĆ, Mile. *Srpsko pravoslavlje i svetosavlje u Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti*. Zagreb: Alfa 2017.

FRAS, Franjo Julije. *Topografija karlovačke Vojne krajine*. Gospić: Ličke župe, 1988.

GRBIĆ, Manojlo. *Karlovačko vladičanstvo*. Topusko: SKD “Sava Mrkalj” Topusko – Eparhija gornjokarlovačka, 1990.

GRBIĆ, Manojlo. *Unija u Tržiću i pogibija popa Nikole Gaćeše 1820. godine*, Zadar: Štamparija I. Vodicke, 1888.

HOLJEVAC, Željko. *Ogulinska pukovnija (1746.-1873.)*. Ogulin: Matica hrvatska, 2012.

KUDELIĆ, Josip. *Marčanska biskupija – Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*. Zagreb: Hrvatski institute za povijest, 2007.

KUREČIĆ, Zvonimir. „Uspostava grkokatoličke biskupije u Marči 1611. godine“. U: *Osam stoljeća Čuntića 1211.-2011. Zbornik radova sa Znanstveno stručnog skupa održanog 19. studenog 2011. u Hrvatskom Čuntiću.*, ur. Jakša Raguž, Hrvoje Kekez, Vladimir Krpan. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011, 145-154.

ORLOVIĆ, Snježana. *Pravoslavna eparhija Gornjokarlovačka Šematizam*. Beograd – Karlovac: Martiria, 2017.

PAVKOVIĆ, „Iz galerije rektora Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu“. *Žumberački krijes* 1981., 78-118.

PAVKOVIĆ, „Kratak povijesni pregled župe Sošice“. *Žumberački krijes* 1987., 34.-74.

PAVKOVIĆ, „Kratak povijesni pregled župe Mrzlo Polje“. Žumberački krijes 1988., 48-83.

PREDOVIĆ, Milko “U blizini velikog žumberčanina (Nacrt života i rada dr. Konstantina Stanića) I. dio”. Žumberački kalendar 1966.: 56.-109.

PREDOVIĆ, Milko “U blizini velikog žumberčanina (Nacrt života i rada dr. Konstantina Stanića) II. dio”. Žumberački kalendar 1966.: 65.-87.

REBIĆ, Adalber (u.r.). *Opći religijski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002.

UHAČ, Josip. *Marčanska biskupija*. Zagreb: Glas koncila, 1996.

Web stranice

<https://ogulin.hr>

<https://www.zumberacki-vikarijat.com>

